

RENESANS KRÓTKOTERMINOWEJ KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI

MIROŚŁAWA MELEZINI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v15.1.2021.01/m.melezini

We współczesnym prawie karnym kara pozbawienia wolności tradycyjnie zajmuje centralne miejsce w systemie środków reakcji na przestępstwo. Wciąż pozostaje wyróżnikiem prawa karnego, mimo trwającej od ponad stu lat naukowej krytyki tej kary, udokumentowanej w literaturze przedmiotu¹ i widocznej w licznych rozwiązaniach normatywnych.

1. Krytycznie o karze pozbawienia wolności pisał już J. Makarewicz w komentarzu do Kodeksu karnego z 1932 roku, w którym wyraził pogląd, że „Nadzieje XIX wieku, pokładane w kryminalno-politycznym znaczeniu kary pozbawienia wolności, nie ziściły się. Najlepiej pomyślane systemy penitencjarne nie wykazują rezultatów, pozostających w jakimkolwiek stosunku do nakładu czasu, trudu i kosztów. Kara pozbawienia wolności rzadko kogo poprawia, wielu już zepsuła do gruntu”². Jednocześnie podkreślał, że w państwach, pod wpływem postępującej kultury, kara pozbawienia wolności „wysuwa się co do częstości zastosowania na pierwszy plan między środkami karnymi”³. Uznając, że treścią kary pozbawienia wolności jest samo pozbawienie wolności, twierdził, że „więcej niż dwu typów kary pozbawienia wolności, różniących się od siebie zasadniczo stworzyć nie można; jeden z nich – więzienie – nadaje się do systemu progresywnego i z tego względu nie może trwać zbyt krótko, natomiast drugi – areszt, w zasadzie krótko-

* prof. dr hab., Zakład Prawa, Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych, Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, e-mail: mmelezini@pwsip.edu.pl; ORCID: 0000-0001-6168-5590

¹ Zob. J. Śliwowski, *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne*, Warszawa 1981, s. 324.

² J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1936, s. 35. Zob. Kodeks karny z dnia 11 lipca 1932 r. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej (Dz.U. z 1932 r., nr 60, poz. 571).

³ J. Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów-Warszawa 1924, s. 240.

trwały – do tego celu nie nadaje się⁴. Opierając się na dziewiętnastowiecznych doświadczeniach, wskazywał, że krótka kara pozbawienia wolności zamiast naprawić psuje delikwenta, co czyni te kary najgorszymi z kar. Negatywna ocena krótkotrwałych kar pozbawienia wolności nie oznaczała jednak celowości ustanawiania przez ustawodawcę wysokiego minimum kary pozbawienia wolności. Jako zwolennik indywidualizacji kary J. Makarewicz zauważał, że w kodeksie, obok przestępstw najcięższych, zawiera się też sporo innych, dla których kary wyższe byłyby niestosowne. Podkreślał, że „Całkiem krótkie kary kilku dni nie są w stanie nikogo ani z więzieniem oswoić, ani zdemoralizować, natomiast kary średniego trwania wadliwie wykonywane prowadzą do zguby moralnej zamkniętego lub też pozostają bez pożądanego i przez ustawodawcę zamierzonego wrażenia”⁵.

Ujemna ocena krótkoterminowych kar pozbawienia wolności w okresie międzywojennym, oparta głównie na poglądach prezentowanych w literaturze XIX wieku, znalazła wyraz w uregulowaniach Kodeksu karnego z 1932 roku, który jako najniższy wymiar kary więzienia określił na 6 miesięcy (art. 39 § 1). W motywach ustawodawczych do Kodeksu karnego wskazano, iż z punktu widzenia możliwości stosowania racjonalnego postępowania penitencjarnego jest to okres minimalny do uznania kary więzienia za środek poprawczy. Maximum tej kary ustalono na 15 lat⁶. Można zatem uznać, że w myśl rozwiązań tego Kodeksu karnego górna granica krótkoterminowej kary pozbawienia wolności wynosiła do 6 miesięcy. Jeśli chodzi o dolną granicę krótkoterminowej kary pozbawienia wolności to określono ją na tydzień, stanowiąc w art. 40 § 1, że kara aresztu trwa najmniej tydzień, najwyżej 5 lat. Jak podkreślał W. Makowski, areszt nie miał na celu oddziaływania poprawczego i uspołeczniającego za pomocą środków penitencjarnych, stosowanych w więzieniu. „Istotą kary aresztu jest z jednej strony dotkliwość, jakiej doznaje skazany wskutek pozbawienia wolności, z drugiej strony zaś czasowe usunięcie skazanego od współżycia społecznego”⁷. Komisja Kodyfikacyjna, uzasadniając potrzebę wprowadzenia obok kary więzienia drugiej kary pozbawienia wolności w postaci krótkotrwałego aresztu, wskazywała, że chodzi tu „o wypadki pozbawienia wolności, które ze względu na właściwości indywidualne sprawy, ujawnione wyraźnie w jego dotychczasowym postępowaniu i w charakterze spełnionego przestępstwa, nie muszą być łączone z jakimikolwiek oddziaływaniami poprawczymi”⁸.

Krytyka krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w nauce prawa karnego okresu międzywojennego nie znalazła odzwierciedlenia w praktyce kara-

⁴ J. Makarewicz, *Kodeks karny...*, op. cit., s. 125; W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom III*, Kraków 1934, s. 35–39. Zob. także A. Grześkowiak, *Kara w poglądach Juliusza Makarewicza*, w: idem (red.), *Prawo karne w poglądach profesora Juliusza Makarewicza*, Lublin 2005, s. 273–275.

⁵ J. Makarewicz, *Prawo karne...*, op. cit., s. 247–248.

⁶ Zob. L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach, przepisów wprowadzających obie te ustawy*, Kraków 1936, s. 128.

⁷ W. Makowski, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 1937, s. 156–157.

⁸ Ibidem, s. 157.

nia, która nie tylko nie wskazywała na rezygnację z takich kar, ale przeciwnie, uwidaczniała powszechność ich stosowania. Z danych statystycznych prezentowanych w *Małym Roczniku Statystycznym*⁹ wynika, że kara aresztu była najczęściej stosowanym środkiem reakcji karnej na przestępstwo. Udział kary aresztu w strukturze kar orzeczonych w 1936 roku (w sprawach z oskarżenia publicznego i prywatnego) wynosił 76,6%, podczas gdy kara więzienia stanowiła 18,8% ogółu orzeczonych kar. Również w 1937 roku (w sprawach z oskarżenia publicznego) udział skazań na karę aresztu był wysoki i ukształtował się na poziomie 59,0%, natomiast skazania na karę więzienia wynosiły 28,4%. W liczbach bezwzględnych były to następujące wielkości: 206 tysięcy 213 orzeczonych kar aresztu i 99 tysięcy 448 – kar więzienia¹⁰. Należy przy tym podkreślić, że na ogólną liczbę 206 tysięcy 213 orzeczonych kar aresztu w 1937 roku kary aresztu w wymiarze 1-ego miesiąca i mniej osiągnęły wielkość 148 tysięcy 531, co stanowiło 72,0% ogółu orzeczonych kar aresztu. Na kary aresztu w wymiarze powyżej jednego miesiąca do 6 miesięcy skazano 56 tysięcy 788 osób, co stanowiło 27,5%, a w wymiarze powyżej 6 miesięcy – 894 osoby, tj. 0,4%¹¹. Nie ulega zatem wątpliwości, że w praktyce wymiaru sprawiedliwości okresu międzywojennego krótkoterminowa kara pozbawienia wolności odgrywała istotną rolę, mimo powszechnie wyrażanego stanowiska nauki o nieprzydatności krótkoterminowych kar pozbawienia wolności do zwalczania przestępczości.

2. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku w nauce polskiej nasiliła się krytyka krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, której rola jako środka walki z przestępczością została zakwestionowana. Niemal powszechnie wyrażano pogląd o szkodliwości krótkoterminowej kary pozbawienia wolności. Uznano, że jest to kara bezużyteczna z punktu widzenia prewencji zarówno szczególnej, jak i ogólnej, a przy tym pociągająca za sobą poważne koszty społeczne¹². Twierdzono, że krótkoterminowa kara pozbawienia wolności, ze względu na krótki czas jej trwania, nie stwarza możliwości podjęcia oddziaływań reedukacyjnych i w rezultacie nie pozwala osiągnąć oczekiwanych wyników wychowawczych, a może narażać na demoralizację skazanego przez jego zetknięcie ze środowiskiem przestępczym

⁹ Zob. *Mały Rocznik Statystyczny 1937*, s. 347–348; 1938, s. 353; 1939, s. 363.

¹⁰ Bliżej na temat struktury kar orzeczonych zob. M. Melezini, *Punitivność wymiaru sprawiedliwości karnej w Polsce w XX wieku*, Białystok 2003, s. 300–308.

¹¹ Zob. *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, s. 363.

¹² Zob. J. Śliwowski, *Przed reformą więziennictwa polskiego*, „Nowe Prawo” 1957, nr 5, s. 23; S. Paweła, *Krótkoterminowe pozbawienie wolności w systemie środków karnych*, „Nowe Prawo” 1968, nr 9, s. 1268; S. Walczak, *Prawo penitencjarne, zarys systemu*, Warszawa 1972, s. 122; E. Zielińska, *Kary nie związane z pozbawieniem wolności w ustawodawstwie i praktyce sądowej państw socjalistycznych*, Warszawa 1976, s. 3; M. Szadkowski, *Z rozważań nad krótkoterminową karą pozbawienia wolności*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1976, nr 4, s. 436–477; S. Staczyńska, *Zamiana rodzaju kary na łagodniejszą (art. 54 k.k.) w praktyce sądów*, „Zeszyty Naukowe JBPS” 1976, nr 5, s. 83–84; J. Bafia, *Wzbogacenie środków zwalczania drobnej przestępczości*, „PiP” 1968, nr 4–5, s. 632–633. Szerzej zob. J. Wąsik, *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności w Polsce*, Wrocław 1981, s. 22–26.

w zakładzie karnym¹³. Kwestionowano też skuteczność krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, głosząc, że jest to „najgorsza z kar”¹⁴.

Trzeba podkreślić, że ówczasie, obok tezy o niecelowości głównie wykonywania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, można też spotkać w piśmiennictwie tezę przeciwną – o efektywności takich kar. W krótkiej karze pozbawienia wolności dostrzegano także pewne ich cechy dodatnie, które wskazywały na możliwość ich dalszego wykorzystania. Zwolennikiem krótkoterminowych kar pozbawienia wolności był L. Lernell, który twierdził, że nie ma żadnych dowodów na to, iż kara długoterminowa spełnia funkcję resocjalizacyjną. Prawdziwą jest alternatywa: krótka kara pozbawienia wolności albo długa, a nie alternatywa: kara krótkoterminowa albo kary niezwiązane z pozbawieniem wolności¹⁵. Zdaniem L. Lernella w krótkoterminowych karach pozbawienia wolności tkwi czynnik odstraszenia, który w odniesieniu do sprawców drobnych przestępstw może wzmocnić poczucie odpowiedzialności za dokonany czyn zarówno w jednostce, jak i wśród ogółu społeczeństwa. Tym czynnikiem jest dolegliwość w postaci kary, która może spełnić zadania prewencyjne¹⁶. Również M. Cieślak dostrzegał w dolegliwości kary środek prowadzący do celu, jakim jest odstraszenie¹⁷. Podobnie K. Buchała upatrywał w dolegliwości kary środek przystosowania społecznego. Twierdził, że krótkoterminowe kary pozbawienia wolności nie są zupełnie pozbawione elementów wychowawczych i mogą spełniać swoje zadania poprzez odstraszenie oparte na dolegliwości pozbawienia wolności, które ma być ostrzeżeniem dla sprawcy w celu uczynienia go bardziej odpowiedzialnym za swoje czyny¹⁸.

Tymczasem na początku lat sześćdziesiątych XX wieku zrodziła się – na tle szerokiej dyskusji o polityce karnej – idea rozwarstwienia przestępczości i polaryzacji odpowiedzialności karnej. Jej założeniem było z jednej strony stosowanie surowej represji karnej w stosunku do sprawców przestępstw najpoważniejszych, o dużym ciężarze gatunkowym oraz do recydywistów i sprawców przestępstw o charakterze chuligańskim, z drugiej – względnie łagodne traktowanie sprawców przestępstw drobnych, sprawców przypadkowych, nieumyślnych i pierwszy raz karanych przez ograniczenie orzekania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności na rzecz szerszego stosowania kar wolnościowych. Dążenie do ograniczenia stosowania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności było wyrazem utrzymującej się generalnej dezaprobaty dla takiej kary, która nadal opierała się na tezie, że krótkoterminowe pozbawienie wolności jest zazwyczaj za krótkie, aby można było sprawcę zresocjalizować, a jednocześnie dostatecznie długie, aby

¹³ Zob. S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 1946, s. 501; L. Lernell, *Materiały do nauki prawa karnego. Nauka o przestępstwie i karze*, Łódź–Warszawa 1955, s. 45 i 83; W. Świda, *Prawo karne. Część ogólna*, Wrocław 1967, s. 283–286.

¹⁴ Zob. W. Świda, *Prawo karne...*, op. cit., s. 286; S. Walczak, *Projekt kodeksu karnego w Sejmie PRL*, „Nowe Prawo” 1968, nr 4, s. 510.

¹⁵ *Kodeks karny. Dyskusja*, „Zeszyty Naukowe JBPS” 1978, nr 9, s. 121.

¹⁶ Zob. L. Lernell, *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, Warszawa 1961, s. 269.

¹⁷ Zob. M. Cieślak, *O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2, s. 210.

¹⁸ Zob. K. Buchała, *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, Warszawa 1964, s. 45–46.

poprzez kontakt z innymi sprawcami takiego sprawcę jeszcze bardziej lub w ogóle zdemoralizować¹⁹.

Idea rozwarstwienia represji karnej znalazła następnie wyraz w podstawowych założeniach projektu Kodeksu karnego z 1968 roku, wśród których wymieniono złagodzenie represji karnej w stosunku do przestępców okolicznościowych oraz ograniczenie stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności²⁰.

Należy odnotować, że w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku krótkoterminowa kara pozbawienia wolności spotkała się z krytyką także na poziomie dokumentów międzynarodowych. W rezolucji II Kongresu Organizacji Narodów Zjednoczonych w Londynie w 1960 roku podkreślono niecelowość orzekania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, uznając je za nieskuteczne, a nawet szkodliwe. Uznano, że takie kary nie stwarzają możliwości wdrożenia oddziaływań reedukacyjnych, nie mają też cech odstrasżających i w związku z tym nie zapobiegają przestępczości, a przy tym mogą prowadzić do demoralizacji skazanego, rozluźnienia a nawet zerwania więzi rodzinnych i społecznych, utraty pracy w dotychczasowym zakładzie. Zwrócono też uwagę, że krótkoterminowe kary pozbawienia wolności wyciskają na skazanym piętno więźnia, a jednocześnie ich wykonanie pociąga za sobą wysokie koszty ponoszone przez państwo, niewspółmierne do wyników wykonania kary. Równocześnie sformułowano zalecenie zastępowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności innymi sankcjami karnymi, tj. takimi, które nie przynoszą szkodliwych następstw przypisywanych karom krótkoterminowym, np. grzywną, karą pracy poprawczej, probacją czy warunkowym zawieszeniem wykonania kary²¹.

Jeszcze dalej idące postulaty sformułowano podczas III Kongresu ONZ w Sztokholmie w 1965 roku. Mianowicie wskazano na potrzebę generalnego ograniczenia stosowania kary pozbawienia wolności do niezbędnych przypadków i zastępowania tego rodzaju kary przez inne środki, niezwiązane z umieszczeniem w zakładzie karnym. Dostrzegając pozytywne i negatywne cechy kary pozbawienia wolności, uznano, że nie można traktować tej kary jako jedyne remedium na wszystkie czyny, niezależnie od ich ciężaru gatunkowego i osobowości sprawcy przestępstwa. Stwierdzono, że karę pozbawienia wolności należy stosować w szczególności wobec sprawców poważnych przestępstw, recydywistów czy wobec tych, na których nie wywarły wpływu inne środki oddziaływania. Natomiast wobec sprawców drobniejszych przestępstw należy stosować środki bez pozbawienia wolności,

¹⁹ Zob. E. Janiszewska-Talago, *Sądowy wymiar kary w piśmiennictwie prawniczym (lata 1944–1975)*. Warszawa 1978, s. 101. Bliżej na ten temat zob. M. Melezini, *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, op. cit., s. 97; T. Bojarski, *Niektóre problemy polityki karnej w Polsce*, w: idem (red.), *Problemy ewolucji prawa karnego*, Lublin 1990, s. 208–210.

²⁰ Zob. W. Świda, *Projekt kodeksu karnego z 1968 roku ze stanowiska polityki kryminalnej*, „PiP” 1968, nr 4–5, s. 620–630; J. Bafia, *Działalność ustawodawcza Ministerstwa Sprawiedliwości w 25-lecie Polski Ludowej*, w: *XXV lat wymiaru sprawiedliwości PRL*, Warszawa 1969, s. 73; J. Waszczyński, *System kar w projekcie kodeksu karnego z 1968 r.*, „Palestra” 1968, nr 12, s. 5–6.

²¹ Zob. S. Walczak, *Współczesne tendencje w dziedzinie pracy penitencjarnej i zwalczania przestępczości. Refleksje w związku z II Kongresem ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z przestępcami*, „PiP” 1961, nr 4–5, s. 585–586; J. Waśik, *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności...*, op. cit., s. 81–88.

które – jak podkreślano – są lepszym środkiem reedukacji aniżeli kultygodniowy pobyt w zakładzie karnym²².

Wyrazem trwającej w minionych dekadach krytyki krótkoterminowej kary pozbawienia wolności był proces eliminowania kar krótkich w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Zestawiając dane statystyczne dotyczące struktury orzeczonych kar pozbawienia wolności w 1959 oraz w 1969 roku²³, bardzo wyraźnie widoczne są zmiany zakresu stosowania kar najkrótszych (do miesiąca) i krótkich (do 6 miesięcy). O ile w 1959 udział kar najkrótszych w strukturze orzeczonych kar pozbawienia wolności wynosił 19,1%, o tyle w 1969 roku zmniejszył się do 1,1%. Również w kolejnych klasach wymiaru kary pozbawienia wolności wystąpiły znaczące spadki zakresu orzekania kar krótkich. I tak udział krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w wymiarze powyżej 1 miesiąca do 3 miesięcy spadł z 18,3 do 4,8%, kar w wymiarze 3 miesięcy do 6 miesięcy – z 9,2 do 5,6%, a w wymiarze 6 miesięcy – z 18,0 do 16,9%. Natomiast znacząco powiększył się udział kar pozbawienia wolności w wymiarze powyżej 6 miesięcy do 1 roku (z 26,0 do 46,4%). Analiza realizowanej ówczesznie polityki karnej stanowiła podstawę jednoznacznego wniosku, że istotne ograniczenie stosowania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności nie nastąpiło – wbrew oczekiwaniom – na rzecz innych środków reakcji karnej bez pozbawienia wolności, a niestety, doprowadziło do zwiększenia częstości orzekania „średnioterminowej” kary pozbawienia wolności i w konsekwencji – wydłużenia średniej wymiaru kary pozbawienia wolności, przyczyniając się w pewnym stopniu do utrzymywania się w naszym kraju populacji więziennej na niezwykle wysokim poziomie, przekraczając często współczynnik 300 osób w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców (pomimo szerokiej amnestii z lat 1956, 1964 i 1969)²⁴.

3. Kodeks karny z 1969 roku²⁵ ugruntował koncepcję rozwarstwienia przestępczości i polaryzacji odpowiedzialności karnej według stopnia ciężkości popełnianych przestępstw, promując surowe karanie sprawców przestępstw szczególnie ciężkich oraz racjonalne karanie sprawców drobnych przestępstw, z szerokim wykorzystaniem kar i innych środków wolnościowych. Równocześnie, na fali trwającej krytyki krótkoterminowych kar pozbawienia wolności oraz eliminowania najkrótszych kar tego rodzaju, w szczególności na rzecz grzywny, kary ograniczenia wolności oraz szerszego stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności²⁶.

²² Zob. J. Wasik, *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności...*, op. cit., s. 88–89; J. Górny, *Rola międzynarodowych kongresów penitencjarnych w rozwoju teorii i praktyki wykonania kary*, Warszawa 1980, s. 87–89.

²³ Bliżej na temat struktury orzeczonych kar pozbawienia wolności w latach 1956–1969 zob. M. Melezini, *Punitiveność wymiaru sprawiedliwości...*, op. cit., s. 371–376.

²⁴ Zob. ibidem, s. 376–387.

²⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. z 1969 r., nr 13, poz. 94).

²⁶ *Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*, w: *Projekt kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających kodeks karny*, Warszawa 1968, s. 107; J. Waszczyński, *System kar w projekcie kodeksu karnego*

Negatywny stosunek ustawodawcy do krótkoterminowej kary pozbawienia wolności znalazł wyraz w podwyższeniu dolnej rodzajowej granicy kary pozbawienia wolności z jednego tygodnia do 3 miesięcy (art. 32 § 1 k.k.), a także w podwyższeniu dolnych granic ustawowego zagrożenia. Kara pozbawienia wolności w nowych uregulowaniach stała się karą jednolitą co do charakteru (art. 32 k.k.), zastępując dotychczasowy podział tej kary na więzienie i areszt. Wraz z podwyższeniem dolnej granicy kary pozbawienia wolności Kodeks karny wyeliminował możliwość orzekania takich kar krótkoterminowych jak miesiąc czy dwa miesiące, co miało zachęcić sądy do szerszego stosowania grzywny, czy nowego środka reakcji karnej, tj. kary ograniczenia wolności²⁷.

Dążąc do ograniczenia stosowania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w wymiarze do 6 miesięcy, Kodeks karny stworzył ponadto możliwość orzeczenia – zamiast przewidzianej w zagrożeniu wyłącznie kary pozbawienia wolności od 3 miesięcy – kary ograniczenia wolności albo grzywny. Warunkiem zastosowania instytucji tak zwanej zamiany rodzaju kary na łagodniejszą (art. 54 § 1 k.k.) było uznanie, że wymierzona za przestępstwo kara nie byłaby surowsza od 6 miesięcy pozbawienia wolności, a skazanie na taką karę nie byłoby celowe.

Należy podkreślić, że idea ograniczenia stosowania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w dużej części została zrealizowana w praktyce już przed wejściem w życie Kodeksu karnego z 1969 roku. Niemniej w latach siedemdziesiątych XX wieku uległa dalszemu pogłębieniu, prowadząc do sporadycznego stosowania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności. I tak o ile w 1970 roku kara pozbawienia wolności w wymiarze 3 miesięcy stanowiła 0,8% ogółu skazań na tego rodzaju karę, o tyle w 1978 – już tylko 0,1% (w liczbie bezwzględnej było to 56 orzeczonych kar pozbawienia wolności na ogólną ich liczbę 52 tysięcy 227). Z kolei kary pozbawienia wolności w wymiarze powyżej 3 miesięcy do 6 miesięcy w 1970 roku stanowiły 2,8%, a w 1978 – 0,4%, i wreszcie kary pozbawienia wolności w wymiarze 6 miesięcy w 1970 roku stanowiły 6,9% ogółu skazań na tego rodzaju karę, a w 1978 – 2,0%. Oceniając politykę karną lat siedemdziesiątych, w piśmiennictwie zwracano uwagę, że chociaż została zrealizowana w pełni zasada ograniczenia krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, to spadek liczby orzekanych kar krótkich nie nastąpił na rzecz kar wolnościowych, lecz na rzecz kar dłuższych, głównie w wymiarze powyżej 1 roku do 2 lat oraz w wymiarze powyżej 2 lat do 3 lat. Średnia kara pozbawienia wolności, która w 1965 roku wynosiła jeszcze 13,2 miesiąca, w 1972 wzrosła do 19,4 miesiąca, osiągając w 1980 poziom niemal 25 miesięcy, przy utrzymującym się wysokim udziale kary pozbawienia wolności w strukturze kar orzeczonych. Represyjna polityka karna lat siedemdziesiątych, której rezultatem był niezwykle wysoki stan populacji więziennej, plasujący Polskę w ścisłej czołówce światowej pod

z 1968 r., „Palestra” 1968, nr 12, s. 5–6; S. Paweła, *Tendencje polityki kryminalnej*, „Nowe Prawo” 1973, nr 9, s. 1212–1214; K. Buchała, *Polityka karna w latach 1970–1975 na tle ogólnych zasad wymiaru kary*, „Zeszyty Naukowe JBPS” 1978, nr 9, s. 54; T. Bojarski, *Niektóre problemy polityki...*, op. cit., s. 208–210.

²⁷ *Uzasadnienie projektu...*, op. cit., s. 107; J. Bafia, *System kar i zasady ich orzekania*, Warszawa 1970, s. 17–18; M. Szadkowski, *Z rozważań nad krótkoterminową karą...*, op. cit., s. 438.

względem współczynnika osób pozbawionych wolności na 100 tys. mieszkańców, była dość powszechnie oceniana krytycznie²⁸, co następnie znalazło wyraz w memoriale prawniczego środowiska naukowego (tzw. *Memoriał stu*) w sprawie reformy polskiego prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej, który został złożony na ręce ówczesnego Ministra Sprawiedliwości²⁹.

4. W latach siedemdziesiątych XX wieku w światowej nauce prawa karnego nasilają się zarzuty przeciwko karze pozbawienia wolności, związane przede wszystkim z rozczarowaniem i niewiarą w możliwości skutecznej resocjalizacji jako standardu postępowania z więźniami. Wiązać je trzeba nie tyle z tendencją do ograniczania stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, ile przede wszystkim – z brakiem zakładanych skutków resocjalizacyjnych kar średnio- i długoterminowych, o czym świadczył wzrost recydywy. Załamanie się resocjalizacyjnego modelu traktowania przestępców, które najpierw wystąpiło w Stanach Zjednoczonych, a następnie przeniknęło do krajów europejskich, w których jednak ideologia resocjalizacji nigdy nie zdominowała systemów karania, wywołało druzgocącą krytykę kary pozbawienia wolności, który to proces określano jako „kryzys więzienia” czy „kryzys polityki kryminalnej”³⁰. Zmiana podejścia do kary pozbawienia wolności nie oznaczała podważenia racji utrzymania tego rodzaju kary w prawie karnym. Nie wiadomo bowiem, czym można byłoby zastąpić tradycyjną karę więzienia, a do niektórych sprawców przestępstw – ze względu na ciężar przestępstwa – stosowanie tego środka jest po prostu niezastąpione. Toteż w piśmiennictwie zwracano uwagę, że kara pozbawienia wolności spełnia funkcję ochronną, czyni także zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości, gdy chodzi o karanie sprawców poważnych przestępstw. Podkreślano też, że kara pozbawienia wolności powinna być nadal zorientowana na resocjalizację, ale z tym zastrzeżeniem, że „programy resocjalizacyjne powinny być traktowane jedynie jako propozycja pomocy dla skazanego, a nie przymusowe przedsięwzięcie”³¹.

Obserwowany kryzys kary pozbawienia wolności uzasadniał dążenia do ograniczenia jej stosowania, a także skracania czasu, na jaki zostaje wymierzona, oraz poszukiwania i rozwijania środków alternatywnych, niezwiązanych z pozbawieniem wolności. Dążenia te spotkały się z powszechną akceptacją na forum międzynarodowym. Między innymi w rezolucji przyjętej na V Kongresie ONZ w Genewie

²⁸ Bliżej na ten temat M. Melezini, *Punitivność wymiaru sprawiedliwości...*, op. cit., s. 412–437.

²⁹ Zob. *Memoriał prawniczego środowiska naukowego złożony 30 X 1980 r. Ministrowi Sprawiedliwości prof. drowi Jerzemu Bafii w sprawie reformy prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej*, „Palestra” 1980, nr 11–12, s. 13–15.

³⁰ Zob. A. Krukowski, *Nowe tendencje w polityce kryminalnej*, w: B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w świecie*, tom II, Warszawa 1987, s. 39–42; B. Stańdo-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Zakamycze 2000, s. 35–36 i 39–40; także, *Prawo karne nieletnich, od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 69–98; A. Marek, *Reforma prawa karnego – uwagi i postulaty*, „Nowe Prawo” 1981, nr 7–8, s. 103–104; E. Zielińska, *Kara pozbawienia wolności i środki alternatywne*, „Studia Iuridica” 1979, nr VIII, s. 118–122.

³¹ A. Krukowski, *Nowe tendencje...*, op. cit., s. 41–42. Zob. także A. Marek, *Reforma prawa karnego...*, op. cit., s. 103.

w 1975 roku w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z przestępcami apelowano o ograniczenie do minimum, niezbędnego ze względu na ochronę społeczną stosowania kary pozbawienia wolności, radykalne ograniczenie długości jej trwania oraz rozwijanie sankcji alternatywnych wobec kary pozbawienia wolności. Również w rezolucji Rady Europy (76)10 z 1976 roku w sprawie niektórych środków alternatywnych wobec więzienia formułowano zalecenia dotyczące wprowadzenia i rozwijania sankcji niełączących się z pozbawieniem wolności oraz rezerwowania kary pozbawienia wolności dla najpoważniejszych przestępstw. W tym duchu utrzymane też były podjęte w latach siedemdziesiątych rezolucje licznych innych kongresów i sympozjów międzynarodowych, poświęconych karze pozbawienia wolności, m.in. rezolucje przyjęte na XI Kongresie AiDP w 1974 w Budapeszcie, na kongresie Bellagio w 1975 czy na VIII Kongresie Kryminologicznym w 1978 roku w Lizbonie³².

Jak trafnie zauważał A. Marek, brak skutków resocjalizacyjnych kary pozbawienia wolności powoduje, że pod znakiem zapytania trzeba postawić argumentację ustawodawcy polskiego, która legła u podstaw podwyższenia do 3 miesięcy dolnej granicy tej kary w Kodeksie karnym z 1969 roku. Chodzi bowiem o tezę, że zbyt krótka kara nie stwarza możliwości wdrożenia oddziaływań resocjalizacyjnych. Problem polega na tym, że – jak wiemy – oczekiwanych skutków resocjalizacyjnych nie przynoszą kary dłuższe, a wywołują więcej ujemnych następstw, pogłębiając wyobcowanie sprawcy ze społeczeństwa. Marek podkreślał, że z badań wynika, iż są wypadki, gdy krótka kara pozbawienia wolności może przynieść efekt zapobiegawczy, w jakimś stopniu odstrasżający, co przemawia za jej stosowaniem. Zwracał też uwagę, że krótkoterminowa kara pozbawienia wolności wypełnia „próżnię” między środkami wolnościowymi a pozbawieniem wolności, które zaczyna się od wysokiego pułapu. Wszystko to – jak stwierdził Marek – uzasadnia tezę o potrzebie obniżenia dolnej granicy kary pozbawienia wolności z 3 miesięcy do 1 miesiąca³³.

Również A. Krukowski zwracał uwagę, że światowy kryzys kary pozbawienia wolności zachwiało przekonanie o generalnej szkodliwości krótkoterminowych kar pozbawienia wolności. W rezultacie w większości krajów zachodnioeuropejskich (Francja, Belgia, Holandia, Szwajcaria, RFN) kary krótkoterminowe stosowane są często z uzasadnieniem, że są mniej szkodliwe niż kary długoterminowe. Nawet krytycy kary krótkoterminowej, którzy uważają, że nie przemawiają za nią ani względy ogólnoprewencyjne, ani indywidualnoprewencyjne, dostrzegają potrzebę rozważenia możliwości „użycia bardzo krótkich kar pozbawienia wolności dla celów tzw. terapii szokowej (*short, sharp, shock*)”³⁴.

³² Blżej na ten temat zob. M. Melezini, *Sankcje alternatywne wobec kary pozbawienia wolności w polskim prawie karnym na tle standardów międzynarodowych*, w: J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka (red.), *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. zw. dr hab. Stanisława Pikulskiego*, Szczytno 2015, s. 187–189.

³³ Zob. A. Marek, *Reforma prawa karnego...*, op. cit., s. 103–104.

³⁴ Zob. A. Krukowski, *Nowe tendencje...*, op. cit., s. 46–47.

5. Potrzeba rewizji negatywnej opinii o krótkoterminowej karze pozbawienia wolności i zasadności posługiwania się krótką karą pozbawienia wolności uwidoczniła się w wypowiedziach środowiska prawniczego na początku lat osiemdziesiątych, w związku z podjętą w 1981 roku próbą reformy prawa karnego, zmierzającą m.in. do zmniejszenia punitaryzacji polskiego systemu prawa karnego, zahamowaną przez wprowadzenie stanu wojennego. Opracowane dwa projekty zmian Kodeksu karnego (społeczny oraz rządowy)³⁵, zbieżne co do zasadniczych kierunków reformy, proponowały obniżenie dolnej rodzajowej granicy kary pozbawienia wolności do jednego miesiąca. W doktrynie twierdzono, że – jak wykazała praktyka – kary krótkoterminowe w licznych wypadkach zostały zastąpione nie karami bez pozbawienia wolności, lecz dłuższymi karami pozbawienia wolności, w związku z tym obniżenie dolnej rodzajowej granicy kary pozbawienia wolności i obniżenie dolnej granicy kary w sankcjach może przyczynić się do zmniejszenia represyjności prawa karnego³⁶. To posunięcie twórców proponowanej reformy Kodeksu karnego nie oznaczało jednak zmiany stanowiska, że należy unikać krótkoterminowej kary pozbawienia wolności. Nadal twierdzono, że jest to kara z reguły szkodliwa, a rzadko celowa – jako środek szokowy, i powinny ją zastąpić inne kary bez pozbawienia wolności. Niemniej uznano, że jeżeli orzeczenie kary pozbawienia wolności jest niezbędne, to lepiej, by kara taka trwała miesiąc, niż by miała trwać 3 miesiące³⁷.

Zmiana stosunku do krótkoterminowych kar pozbawienia wolności widoczna w propozycjach projektów zmian Kodeksu karnego z 1981 roku oraz w wypowiedziach doktryny nie wywarła wpływu na praktykę stosowania takich kar w latach osiemdziesiątych, znamiennej wzmożoną represją karną³⁸. W praktyce wymiaru sprawiedliwości nie tylko nie zwiększył się udział krótkoterminowych kar pozbawienia wolności w wymiarze do 6 miesięcy, lecz także wzrosła surowość orzekanych kar pozbawienia wolności, co znalazło odzwierciedlenie we wzroście wysokości średniej kary pozbawienia wolności z 24,96 mies. w 1980 do 26,87 w 1985 i niewielkim spadku – do 24,55 – w 1988³⁹.

Polityka karna realizowana w naszym kraju w ostatnich dwóch dekadach XX w. znacząco odbiegała od zaleceń Organizacji Narodów Zjednoczonych czy rekomendacji Rady Europy, które to dokumenty, eksponując ideę ograniczania stosowania kary pozbawienia wolności, promowały rozwiązania alternatywne wobec więzienia,

³⁵ Zob. *Społeczny projekt nowelizacji ustawy z dn. 19 kwietnia 1969 r. – kodeks karny*, Kraków, sierpień 1981; *Projekt zmian przepisów kodeksu karnego*, Warszawa, sierpień 1981.

³⁶ Zob. A. Gubiński, *Główne ogniwa reformy prawa karnego: ograniczenie punitaryzacji i zadośćuczynienie pokrzywdzonym*, „PiP” 1981, nr 7, s. 65–66; I. Andrejew, *Reforma prawa karnego*, „PiP” 1981, nr 7, s. 57; A. Marek, *Główne tendencje polityki kryminalnej na forum ONZ a reforma polskiego prawa karnego*, „PiP” 1983, nr 1, s. 88.

³⁷ Zob. I. Andrejew, *Reforma prawa...*, op. cit., s. 57.

³⁸ Zob. na ten temat M. Melezini, *Punitaryzacja wymiaru sprawiedliwości...*, op. cit., s. 130–148 i 446–477.

³⁹ Zob. J. Jasiński, *Obraz polityki karnej lat osiemdziesiątych i początku lat dziewięćdziesiątych (1980–1991)*, „Archiwum Kryminologii” 1993, t. XIX, s. 86–87.

zalecając rozwijanie i stosowanie sankcji i środków alternatywnych⁴⁰. Niestety, Polska w latach osiemdziesiątych nadal zajmowała pod względem rozmiarów populacji więziennej czołową pozycję na tle krajów Europy Zachodniej. Współczynnik osób pozbawionych wolności na 100 tys. ludności w latach 1982–1987 z reguły przekraczał 200, osiągając nawet wielkość 295 w 1985 roku, podczas gdy w krajach Europy Zachodniej np. w 1987 kształtował się na poziomie 37–96 osób na 100 tys. ludności. Nadmierna prizonizacja w Polsce od lat stanowiła nierozwiązany problem polityki kryminalnej, w ramach której kary średnio- i długoterminowa odgrywały dominującą rolę⁴¹.

Dopiero w latach dziewięćdziesiątych XX w., po przełomie społeczno-politycznym roku 1989 i dokonanej w kraju transformacji ustrojowej, podjęto prace nad nową kodyfikacją karną pod hasłem stworzenia podstaw racjonalnej polityki karnej przez zmniejszenie stopnia punitwności prawa karnego, a także dostosowania prawa karnego do standardów międzynarodowych. W zmienionym klimacie politycznym i klimacie penalnym dyskusją nad kolejnymi wersjami projektu nowego Kodeksu karnego i nowelizacjami obowiązującego ówczesnie Kodeksu z 1969 roku⁴² zarysowała się tendencja do ograniczenia stosowania tzw. bezwzględnej kary pozbawienia wolności i zmniejszenia stopnia surowości orzekanych tego rodzaju kar. Średni wymiar kary pozbawienia wolności, który jeszcze w 1990 roku wynosił 26 miesięcy, zmniejszył się do 20,5 miesiąca w 1997 roku. Nie oznaczało to jednak zasadniczego powrotu praktyki wymiaru sprawiedliwości do krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, bowiem udział kar w wymiarze 3 miesięcy oraz powyżej 3 do 6 miesięcy zasadniczo nie zmienił się (w 1989 kształtował się odpowiednio na poziomie 0,5 i 1,4%, a w 1995 – 0,7 i 1,4%), ale powiększył się udział kar w wymiarze 6 miesięcy – z 2,8% w 1989 do 6,5% w 1995 roku⁴³.

6. Twórcy Kodeksu karnego z 1997 roku⁴⁴, nawiązując do protestu polskich karnistów przeciwko represyjności polityki karnej w tzw. *Memoriale stu*, przyjęli założenie o konieczności usunięcia z prawa karnego nadmiernej, nieuzasadnionej racjonalnie punitwności, co miało doprowadzić do znacznego zredukowania liczby osób

⁴⁰ Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/100 przyjęta 14 grudnia 1990 r. *Wzorcowe Reguły Minimum dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie)*, „Archiwum Kryminologii” 1994, t. XX, s. 193–203; Rekomendacja Nr R(92)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich. *Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych*, w: *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, s. 331–352. Zob. też M. Melezini, *Sankcje alternatywne...*, op. cit., s. 189–195.

⁴¹ Zob. K. Buchała, *System kar, środków karnych i zabezpieczających w projekcie kodeksu karnego z 1990 r.*, „PiP” 1991, nr 6, s. 18–20.

⁴² Bliżej na ten temat zob. M. Melezini, *Punitwność wymiaru sprawiedliwości...*, op. cit., s. 148–165; K. Buchała, *System kar...*, op. cit., s. 20–30; A. Zoll, *Założenia polityki karnej w projekcie kodeksu karnego*, „PiP” 1994, nr 5, s. 3–11; J. Szumski, *Słowo wstępne*, w: *Kodeks karny oraz ustawa o ochronie obrotu gospodarczego*, Lublin 1995, s. 7–13.

⁴³ Zob. T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego*, Warszawa 2004, s. 59–150; K. Krajewski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2003, nr 1, s. 190–207; M. Melezini, *Punitwność wymiaru sprawiedliwości...*, op. cit., s. 477–522.

⁴⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r., nr 88, poz. 553).

pozbawionych wolności. Uznając wysoką wartość wolności człowieka, a także krytykę kary pozbawienia wolności m.in. w aspekcie możliwości wdrażania skazanego do życia w społeczeństwie przez jego izolację od społeczeństwa, wysokie koszty społeczne, które obarczają karę pozbawienia wolności oraz rosnące wskaźniki recydywy penitencjarnej, przedstawili nowe podejście do kary pozbawienia wolności. Przyjęto założenie, że kara pozbawienia wolności jest środkiem koniecznym we współczesnym prawie karnym, ale tam, gdzie niezbędne są izolacja oraz ochrona społeczeństwa przed niebezpiecznym sprawcą, gdy jej stosowanie uzasadnia również waga popełnionej zbrodni lub ciężkiego występku, natomiast w odniesieniu do drobnej i średniej przestępczości kara pozbawienia wolności powinna stać się karą subsydiarną, stosowaną tylko wtedy, gdy kary i środki niezwiązane z pozbawieniem wolności nie są wystarczające⁴⁵. W uzasadnieniu rządowego projektu Kodeksu karnego podkreślono, że „Najważniejszym przejawem tego kierunku polityki kryminalnej jest zasada *ultima ratio* krótkoterminowej kary pozbawienia wolności”⁴⁶.

Realizując przedstawione założenia, w kodeksie obniżono rodzajową dolną granicę kary pozbawienia wolności z 3 miesięcy do 1 miesiąca (art. 37) oraz obniżono dolne granice ustawowego zagrożenia, co miało stworzyć możliwość orzekania kary 1 czy 2 miesięcy oraz zachęcić sądy do rezygnacji z surowszych wymiarów kary pozbawienia wolności. Twórcy Kodeksu karnego – mimo negatywnego stosunku do krótkoterminowej kary pozbawienia wolności – dostrzegali jednak walory krótkiej kary pozbawienia wolności jako instrumentu, który może przyczynić się do ogólnego obniżenia wymiaru kary i do zmniejszenia represyjności systemu karnego. Spośród wielu innych doniosłych zmian trzeba też odnotować, że Kodeks karny ustanowił zasadę prymatu kar i środków wolnościowych przed karą pozbawienia wolności w wypadku przestępstw zagrożonych sankcją alternatywną (art. 58 § 1), a w wypadku przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat stworzył możliwość orzekania grzywny albo kary ograniczenia wolności (art. 58 § 3). Trzeba podkreślić, że nowy Kodeks karny dał sądom przy wymierzaniu kary za drobne i średnie przestępstwa bardzo dużą swobodę w doborze i kształtowaniu wymiaru kary i środków karnych, stosownie do potrzeb konkretnego przypadku⁴⁷.

Nie ulega wątpliwości, że powrót w prawie karnym do krótkoterminowej kary pozbawienia wolności był w pełni uzasadniony, i co istotne, obniżenie dolnej granicy kary pozbawienia wolności nie wywoływało większych kontrowersji. W doktrynie zastanawiano się nawet, czy nie należałoby powrócić do minimum kary pozbawienia wolności przyjętego w Kodeksie karnym z 1932 roku, wynoszącego jeden tydzień. Jak trafnie podnosił A. Marek,

⁴⁵ Zob. A. Zoll, *Założenia politycznokryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, „PiP” 1998, nr 9–10, s. 47; A. Marek, *Nowy Kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna*, „Monitor Prawniczy” 1997, nr 12, s. 474–475.

⁴⁶ *Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego*, w: *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1998, s. 142.

⁴⁷ Zob. A. Zoll, *Założenia politycznokryminalne...*, op. cit., s. 47–50.

należy zrewidować negatywną opinię o krótkich karach pozbawienia wolności utrwaloną w okresie dominacji resocjalizacyjnej idei tej kary, uzasadnioną niemożliwością przeprowadzenia w krótkim czasie procesu resocjalizacji. Przeciwnie, właśnie krótkotrwałość kary jest w wielu wypadkach zaletą, stanowi niewątpliwą dolegliwość dla skazanego, a zarazem ogranicza możliwość jego demoralizacji, która zwykle jest następstwem dłuższego kontaktu z bardziej zdemoralizowanymi przestępcami.

Równocześnie postulował rozważenie propozycji obniżenia dolnej granicy kary pozbawienia wolności w Kodeksie karnym z miesiąca do tygodnia, dostrzegając w takim rozwiązaniu możliwość obniżenia orzekanych przez sądy „krótkich” kar pozbawienia wolności i w rezultacie obniżenia rozmiarów populacji więziennej⁴⁸.

Także T. Szymański podnosił, że krótkotrwała izolacja może oddziaływać przez dolegliwość na sprawców, którzy nie są społecznie nieprzystosowani. Uważał, że zamiast dyskredytować krótkoterminowe kary pozbawienia wolności, co miało miejsce w okresie PRL-u, należy – tak jak to dzieje się w Europie Zachodniej – poszukiwać nowych sposobów jej wykonywania. Proponował uzupełnienie katalogu kar w k.k. z 1997 roku o karę aresztu w wymiarze od tygodnia do 2 miesięcy, która to kara mogłaby mieć charakter lokalny, nieobciążający systemu więziennictwa⁴⁹. Również M. Melezini postulowała powrót do minimum kary pozbawienia wolności na poziomie jednego tygodnia, przyjętego w k.k. z 1932 roku, dostrzegając walory takiej kary, tkwiące m.in. w oddziaływaniu szokowym i przez swoją dolegliwość zapobiegawczym, oraz do generalnego szerszego orzekania kar krótkoterminowych, przy założeniu, że kary krótsze będą stosowane w miejsce kar dłużej trwających. Podnosiła, że takie zmiany w praktyce mogą przyczynić się do skrócenia średniego wymiaru kary pozbawienia wolności i w rezultacie do zmniejszenia populacji więziennej. Zdaniem M. Melezini za obniżeniem dolnego progu kary pozbawienia wolności przemawiają także rozwiązania przyjęte w wielu państwach, na przykład w Anglii, Austrii i Grecji minimum kary pozbawienia wolności wynosi 1 dzień, w Szwajcarii – 3 dni, Danii – 7 dni, Belgii – 8 dni, w Norwegii i Szwecji – 14 dni, w Finlandii w ogóle nie określa się dolnego progu kary pozbawienia wolności, przy tym w wielu państwach, mimo krytyki krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, kary krótkie były też często orzekane⁵⁰. Zbliżone stanowisko prezentowała Z. Sienkiewicz; zdaniem tej autorki powrót do dawnej granicy 1 tygodnia kary pozbawienia wolności przewidzianej w k.k. z 1932 roku nie musiałby oznaczać masowego stosowania tak krótkoterminowej kary pozbawienia wolności jako środka zwalczania drobnej przestępczości. Byłoby to – jak podkreśla Z. Sien-

⁴⁸ Zob. A. Marek, *Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki karnej*, w: L. Lelental, G.B. Szczygieł, *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, Białystok 2009, s. 74–75.

⁴⁹ Zob. T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna...*, op. cit., s. 110–112.

⁵⁰ Zob. M. Melezini, *Granice czasowe kary pozbawienia wolności (Stan obecny i propozycje zmian)*, w: L. Gardocki, M. Królikowski, A. Walczak-Żochowska (red.), *Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin*, Warszawa 2005, s. 450–453; M. Melezini, K. Kazmiruk, *Kara krótkoterminowa pozbawienia wolności a problem przeludnienia więzień*, w: Z. Cwiakalski, G. Artymiak (red.), *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, Warszawa 2009, s. 582–584.

kiewicz – stworzenie dla sądu możliwości stosowania najkrótszych kar pozbawienia wolności szczególnie wówczas, gdy grzywna czy kara ograniczenia wolności nie mogłyby być *in concreto* orzeczone, a warunkowe zawieszenie wykonania kary byłoby niemożliwe z uwagi na negatywną prognozę kryminologiczną sprawy. Rację ma Z. Sienkiewicz, gdy pisze, że „O szkodliwości czy bezużyteczności tak krótkoterminowej kary pozbawienia wolności można, oczywiście, dyskutować, można też podważać jej wartość resocjalizacyjną, bezsprzeczne jest jednak oddziaływanie szokowe oraz zapobiegawcze takiej kary, które wcale nie musi pozostawać w sprzeczności z oddziaływaniem wychowawczym”⁵¹.

W praktyce funkcjonowania Kodeksu karnego wkrótce okazało się, że przyjęte przez nowy Kodeks karny idee dotyczące kary pozbawienia wolności i stworzone możliwości racjonalizacji polityki karnej nie zostały w pełni zrealizowane⁵². Obraz polityki karnej, w tym praktyki stosowania kary pozbawienia wolności, wygenerował sytuację, w której ilość osób pozbawionych wolności powiększała się, przy wyraźnym spadku przestępczości. W rezultacie nastąpił wzrost populacji więziennej, odzwierciedlony we współczynniku prizonizacji, który w 2013 roku wynosił 217 osób na 100 tys. ludności i był jednym z najwyższych wśród krajów Unii Europejskiej. Jednocześnie ponad 40 tysięcy osób, którym orzeczono karę pozbawienia wolności, oczekiwało (z różnych powodów) na możliwość odbycia kary pozbawienia wolności.

Niezależnie od stwierdzonych niepowodzeń w zakresie realizacji założeń politycznokryminalnych Kodeksu karnego, a związanych w szczególności z wadliwą strukturą orzeczonych przez sądy kar w relacji do poziomu i charakterystyki przestępczości oraz niedostatkami uregulowań Kodeksu karnego, pojawiły się pozytywne tendencje w zakresie stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, uwidocznione w danych statystyki sądowej⁵³.

⁵¹ Zob. Z. Sienkiewicz, *Niektóre propozycje zmian w regulacji kar, środków karnych i środków probacyjnych*, „PiP” 2012, nr 4, s. 28–29.

⁵² Bliżej na ten temat zob. m.in.: T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012, s. 313–314; W. Wróbel, *Kara pozbawienia wolności w Kodeksie karnym z 1997 r.: idea i rzeczywistość*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007, nr 1, s. 124–132; T. Kaczmarek, *Omówienie i podsumowanie dyskusji o „Represyjności prawa karnego”*, w: A.J. Szwarc (red.), *Represyjność polskiego prawa karnego*, Poznań 2008, s. 71–94; M. Melezini, *Aktualne problemy polityki karnej*, w: J. Majewski (red.), *Nadzwyczajny wymiar kary*, Toruń 2009, s. 27–47; K. Krajewski, *Główne tendencje polityki karnej ostatnich dwudziestu lat*, w: J. Jakubowska-Hara, C. Nowak (red.), *Problemy aktualnej polityki karnej w Polsce na tle przeludnienia zakładów karnych*, Warszawa 2010, s. 25–44.

⁵³ Źródłem danych liczbowych jest statystyka sądowa (<http://isw.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowaniawieloletnie>). Obliczenia własne (dostęp: 20.01.2021).

Tabela 1. Wymiar kary pozbawienia wolności w latach 1999, 2008, 2014 i 2018

Wymiar kary pozbawienia wolności	1999		2008		2014		2018		Różnica między 1999 a 2018 rokiem w punktach procentowych
	I.b.	%	I.b.	%	I.b.	%	I.b.	%	
Ogółem	153 520	100,0	289 269	100,0	199 167	100,0	103 814	100,0	-
poniżej 3 miesięcy	511	0,3	3911	1,4	2905	1,5	1724	1,7	+ 1,4
3 miesiące	3101	2,0	17 085	5,9	14 289	7,2	7246	7,0	+ 5,0
4–5 miesięcy	5085	3,3	28 606	9,9	23 229	11,7	12 212	11,8	+ 8,5
6 miesięcy	20 393	13,3	61 008	21,1	44 746	22,5	23 452	22,6	+ 9,3
7–11 miesięcy	29 377	19,1	60 332	20,9	42 344	21,3	21 755	21,0	+ 1,9
1 rok	48 697	31,7	60 479	20,9	35 819	18,0	21 007	20,2	- 11,5
powyżej 1 roku do 2 lat	40 549	26,4	50 881	17,6	30 895	15,5	11 382	11,0	- 15,4
powyżej 2 lat do poniżej 3 lat	1385	0,9	2213	0,8	1650	0,8	1590	1,5	+ 0,6
3 lata	1865	1,2	1861	0,6	1272	0,6	1315	1,3	+ 0,1
powyżej 3 lat do 5 lat	1686	1,1	2054	0,7	1401	0,7	1537	1,5	+ 0,4
powyżej 5 lat do 10 lat	588	0,4	663	0,2	480	0,2	470	0,5	+ 0,1
powyżej 10 lat do 15 lat	208	0,1	176	0,1	137	0,1	124	0,1	0,0

Tabela 2. Syntetyczny obraz wymiaru kary pozbawienia wolności w latach 1999, 2008, 2014 i 2018

Wymiar kary pozbawienia wolności	1999	2008	2014	2018	Różnica między 1999 a 2018 rokiem
	% w całej strukturze	% w całej strukturze	% w całej strukturze	% w całej strukturze	
do 6 miesięcy	18,9	38,3	42,8	43,0	+ 24,1
pow. 6 mies. do 1 roku	50,8	41,8	39,2	41,2	- 9,6
pow. 1 roku do 2 lat	26,4	17,6	15,5	11,0	- 15,4
pow. 2 lat do 3 lat	2,1	1,4	1,5	2,8	+ 0,7
pow. 3 lat do 10 lat	1,5	0,9	0,9	1,9	+ 0,4
pow. 10 lat	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

Z danych statystycznych zamieszczonych w tabeli 1 wynika znamienna ewolucja struktury orzekanych kar pozbawienia wolności, którą można określić jako renesans krótkoterminowych kar pozbawienia wolności, przy czym powrót do kar krótkich następuje przy istotnym zmniejszeniu kar „średnich” – w szczególności w wymiarze powyżej 1 roku do 2 lat. Syntetyczny obraz wymiaru kary pozbawienia wolności w wyróżnionych latach pokazuje, że udział krótkoterminowych kar pozbawienia wolności wśród ogółu orzeczonych kar tego rodzaju systematycznie powiększał się (z 18,9% w 1999 roku do 38,3% w 2008, a następnie do 42,8% w 2014 i do 43,0% w 2018 roku). W sumie zwiększył się aż o 24,1 punktu procentowego. Jednocześnie zmniejszał się udział kar w wymiarze 1 roku (zob. tab. 1) – o 11,5 punkta procentowego oraz w wymiarze powyżej 1 roku do 2 lat – o 15,4 punkta procentowego.

Należy zauważyć, że ta pozytywna tendencja była kontynuowana w 2018 roku, a więc już w okresie obowiązywania licznych bardzo ważnych zmian wprowadzonych w wyniku reformy prawa karnego z 2015 roku⁵⁴, w tym zmian radykalnie ograniczających zakres zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności (art. 69 § 1 k.k.), wydatnie rozszerzających podstawy orzekania kar nieizolacyjnych (art. 37a k.k.) oraz wzmacniających zasadę *ultima ratio* kary pozbawienia wolności (art. 58 § 1 k.k.).

Zmianę podejścia do krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i odrzucenie poglądu o całkowitej ich bezużyteczności można dostrzec w nowym rozwiązaniu wprowadzonym na mocy powołanej wyżej reformy prawa karnego

⁵⁴ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r., poz. 369). Na temat zmian zob. m.in. *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2393; W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 550.

z 2015 roku. Otóż ustawodawca wprowadził do kodeksu karnego nowatorską koncepcję reakcji karnej na przestępstwo w postaci instytucji tzw. kary mieszanej (łączonej) (art. 37b k.k.)⁵⁵. W jej skład wchodzi dwa składniki – dwie różne co do rodzaju kary, które orzekane jednocześnie tworzą jedną formę reakcji karnej. Instytucja tzw. kary mieszanej polega na orzeczeniu wobec sprawcy przestępstwa krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, tj. do 3 miesięcy (jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia jest niższa niż 10 lat pozbawienia wolności) albo do 6 miesięcy (jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi 10 lat pozbawienia wolności albo jest wyższa) i kary ograniczenia wolności w wymiarze do 2 lat. W motywach ustawodawczych podkreślono, że kara mieszana „powinna być szczególnie atrakcyjna w przypadku poważniejszych występów”. Wskazano ponadto, że „W wielu sytuacjach wymierzenie krótkoterminowej kary izolacyjnej wobec sprawcy będzie wystarczające dla osiągnięcia wobec niego celu szczególnieprewencyjnego związanego z tą sankcją”, a uzupełnienie oddziaływania penalnego w postaci kary ograniczenia wolności zmierzałoby do ugruntowania społecznie porządkanych zachowań skazanego, przy jednoczesnym wyeliminowaniu silnego stygmatyzującego skutku⁵⁶. W świetle nowej regulacji krótkoterminowy pobyt skazanego w zakładzie karnym traktowany jest jako rozpoczęcie procesu reedukacji, który następnie kontynuowany jest w ramach wykonywanej kary wolnościowej, tj. kary ograniczenia wolności. Ta nowa forma reakcji karnej może w praktyce przyczynić się do ograniczenia orzekania dłuższej kary pozbawienia wolności, zwłaszcza w związku z radykalnym ograniczeniem możliwości orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania i niebezpieczeństwem traktowania bezwzględnego pozbawienia wolności jako jedyne substytutu nadużywanej wcześniej w praktyce instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności. Nie ulega wątpliwości, że możliwość orzeczenia tzw. kary mieszanej poszerza i uelastycznia sposoby reagowania na przestępstwa o średnim ciężarze gatunkowym. Wprowadzenie jej do prawa karnego spotkało się z pozytywną oceną doktryny i powoli zyskuje akceptację ze strony praktyków wymiaru sprawiedliwości, o czym świadczy udział kary mieszanej w strukturze kar orzeczonych, który w latach 2016–2018 kształtował się na poziomie 1,2–1,3%.

Widoczny w rozwiązaniach ustawowych i w praktyce wymiaru sprawiedliwości renesans krótkoterminowej kary pozbawienia wolności należy ocenić pozytywnie i wiązać z możliwością skracania długich kar pozbawienia wolności. Krótkoterminowa kara pozbawienia wolności powinna stanowić alternatywę dłuższych kar pozbawienia wolności, a tworząc w ramach jednej formy reakcji karnej kombinację z karą ograniczenia wolności, jednocześnie poszerza arsenał instrumentów reakcji prawnokarnej w odniesieniu do występów zagrożonych nawet surową karą

⁵⁵ Bliżej na ten temat zob. V. Konarska-Wrzosek, w: V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 229–231; A. Grześkowiak, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 3. wydanie, Warszawa 2015, s. 326–331; M. Melezini, *Mixed Penalty: A New Penal Law Response Instrument in Polish Criminal Law*, „Ius Novum” 2017, nr 2, s. 29–43.

⁵⁶ *Uzasadnienie rządowego projektu...*, op. cit., s. 11–12.

bezwzględne pozbawienia wolności. Należy też podkreślić, że powrót do krótkoterminowej kary pozbawienia wolności nie ogranicza możliwości orzekania kar nieizolacyjnych, które w aktualnym stanie prawnym są niezwykle szerokie, a zasada *ultima ratio* kary pozbawienia wolności (tzw. bezwzględnej oraz z warunkowym zawieszeniem jej wykonania), przyjęta w art. 58 § 1 k.k., która potwierdza pierwszeństwo kar wolnościowych przed karą pozbawienia wolności, stanowi odpowiednią barierę przed nadużywaniem krótkiej kary pozbawienia wolności.

BIBLIOGRAFIA

- Andrejew I., *Reforma prawa karnego*, „PiP” 1981, nr 7.
- Bafia J., *Działalność ustawodawcza Ministerstwa Sprawiedliwości w 25-leciu Polski Ludowej*, w: *XXV lat wymiaru sprawiedliwości PRL*, Warszawa 1969.
- Bafia J., *System kar i zasady ich orzekania*, Warszawa 1970.
- Bafia J., *Wzbogacenie środków zwalczania drobnej przestępczości*, „PiP” 1968, nr 4-5.
- Bojarski T., *Niektóre problemy polityki karnej w Polsce*, w: idem (red.), *Problemy ewolucji prawa karnego*, Lublin 1990.
- Buchała K., *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, Warszawa 1964.
- Buchała K., *Polityka karna w latach 1970–1975 na tle ogólnych zasad wymiaru kary*, „Zeszyty Naukowe JBPS” 1978, nr 9.
- Buchała K., *System kar, środków karnych i zabezpieczających w projekcie kodeksu karnego*, „PiP” 1994, nr 5.
- Cieślak M., *O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2.
- Grześkowiak A., *Kara w poglądach Juliusza Makarewicza*, w: idem (red.), *Prawo karne w poglądach Juliusza Makarewicza*, Lublin 2005.
- Grześkowiak A., w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 3. wydanie, Warszawa 2015.
- Górny J., *Rola międzynarodowych kongresów penitencjarnych w rozwoju teorii i praktyki wykonania kary*, Warszawa 1980.
- Gubiński A., *Główne ogniwa reformy prawa karnego: ograniczenie punitywności i zadośćuczynienie pokrzywdzonemu*, „PiP” 1981, nr 7.
- Janiszewska-Talago E., *Sądowy wymiar kary w piśmiennictwie prawniczym (lata 1944–1975)*, Warszawa 1978.
- Jasiński J., *Obraz polityki karnej lat osiemdziesiątych i początku lat dziewięćdziesiątych (1980–1991)*, „Archiwum Kryminologii” 1993, t. XIX.
- Kaczmarek T., *Omówienie i podsumowanie dyskusji o „Represyjności prawa karnego”*, w: A.J. Szwarc, *Represyjność polskiego prawa karnego*, Poznań 2008.
- Kodeks karny. Dyskusja*, „Zeszyty Naukowe JBPS” 1978, nr 9.
- Konarska-Wrzosek V., w: V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Krukowski A., *Nowe tendencje w polityce kryminalnej*, w: B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w świecie*, tom II, Warszawa 1987.
- Krajewski K., *Główne tendencje polityki karnej ostatnich dwudziestu lat*, w: J. Jakubowska-Hara, C. Nowak (red.), *Problemy aktualnej polityki karnej w Polsce na tle przeludnienia zakładów karnych*, Warszawa 2010.

- Krajewski K., *Przestępczość i polityka karna w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2003, nr 1.
- Lernell L., *Materiały do nauki prawa karnego. Nauka o przestępstwie i karze*, Łódź–Warszawa 1955.
- Lernell L., *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, Warszawa 1961.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1936.
- Makarewicz J., *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów–Warszawa 1924.
- Makowski W., *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 1937.
- Mały Rocznik Statystyczny 1937, 1938, 1939.*
- Marek A., *Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki karnej*, w: S. Lelental, G.B. Szczygieł, *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, Białystok 2009.
- Marek A., *Główne tendencje polityki kryminalnej na forum ONZ a reforma polskiego prawa karnego*, „PiP” 1983, nr 1.
- Marek A., *Nowy kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna*, „Monitor Prawniczy” 1997, nr 12.
- Marek A., *Reforma prawa karnego – uwagi i postulaty*, „Nowe Prawo” 1981, nr 7–8.
- Melezini M., *Aktualne problemy polityki karnej*, w: J. Majewski (red.) *Nadzwyczajny wymiar kary*, Toruń 2009.
- Melezini M., *Granice czasowe kary pozbawienia wolności (Stan obecny i propozycje zmian)*, w: L. Gardocki, K. Królikowski, A. Walczak-Żochowska (red.), *Gaudium in litteris est. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Genowefie Rejman z okazji osiemdziesiątych urodzin*, Warszawa 2005.
- Melezini M., *Mixed Penalty: A New Penal Law Response Instrument in Polish Criminal Law*, „Ius Novum” 2017, nr 2.
- Melezini M., *Sankcje alternatywne wobec kary pozbawienia wolności w polskim prawie karnym na tle standardów międzynarodowych*, w: J. Kasprzak, W. Cieślak, J. Nowicka (red.), *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. zw. dr. hab. Stanisława Pikulskiego*, Szczytno 2015.
- Melezini M., Kazmiruk K., *Kara krótkoterminowa pozbawienia wolności a problem przeludnienia więzień*, w: Z. Ćwiakalski, G. Artymiak, *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, Warszawa 2009.
- Memoriał prawniczego środowiska naukowego złożony 30 X 1980 r. Ministrowi Sprawiedliwości prof. drowi Jerzemu Bafii w sprawie reformy prawa karnego i dotychczasowej polityki karnej*, „Palestra” 1980, nr 11–12.
- Pawela S., *Krótkoterminowe pozbawienie wolności w systemie środków karnych*, „Nowe Prawo” 1968, nr 9.
- Pawela S., *Tendencje polityki kryminalnej*, „Nowe Prawo” 1973, nr 9.
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach, przepisów wprowadzających obie te ustawy*, Kraków 1936.
- Projekt zmian przepisów kodeksu karnego*, Warszawa, sierpień 1981.
- Rekomendacja Nr R(92)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich – *Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych*, w: *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73.

- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/100 przyjęta 14 grudnia 1990 r. *Wzorcowe Reguły Minimum dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie)*, „Archiwum Kryminologii” 1994, t. XX.
- Sienkiewicz Z., *Niektóre propozycje zmian w regulacji kar, środków karnych i środków probacyjnych*, „PiP” 2012, nr 4.
- Spółeczny projekt nowelizacji ustawy z dn. 19 kwietnia 1969 r. – kodeks karny*, Warszawa, sierpień 1981.
- Staczyńska A., *Zamiana rodzaju kary na łagodniejszą (art. 54k.k.) w praktyce sądów*, „Zeszyty Naukowe JBPS” 1976, nr 5.
- Szadowski M., *Z rozważań nad krótkoterminową karą pozbawienia wolności*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1976, nr 4.
- Stańdo-Kawecka B., *Prawne podstawy resocjalizacji*, Zakamycze 2000.
- Stańdo-Kawecka B., *Prawo karne nieletnich, od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007.
- Szumski J., *Słowo wstępne*, w: *Kodeks karny oraz ustawa o ochronie obrotu gospodarczego*, Lublin 1995.
- Szymanowski T., *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego*, Warszawa 2004.
- Szymanowski T., *Przestępczość i polityka karna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Warszawa 2012.
- Śliwiński S., *Polskie prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 1946.
- Śliwowski J., *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne*, Warszawa 1981.
- Śliwowski J., *Przed reformą więziennictwa polskiego*, „Nowe Prawo” 1957, nr 5.
- Świda W., *Prawo karne. Część ogólna*, Wrocław 1967.
- Świda W., *Projekt kodeksu karnego z 1968 roku ze stanowiska polityki kryminalnej*, „PiP” 1968, nr 4–5.
- Uzasadnienie projektu kodeksu karnego*, w: *Projekt kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających kodeks karny*, Warszawa 1968.
- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego*, w: *Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami*, Warszawa 1998.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2393.
- Walczak S., *Prawo penitencjarne, zarys systemu*, Warszawa 1972.
- Walczak S., *Projekt kodeksu karnego w Sejmie PRL*, „Nowe Prawo” 1968, nr 4.
- Walczak S., *Współczesne tendencje w dziedzinie pracy penitencjarnej i zwalczania przestępczości. Refleksje w związku z II Kongresem ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z przestępcami*, „PiP” 1961, nr 4–5.
- Waszczyński J., *System kar w projekcie kodeksu karnego z 1968 r.*, „Palestra” 1968, nr 12.
- Wąsik J., *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności w Polsce*, Wrocław 1981.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom II*, Kraków 1934.
- Wróbel W., *Kara pozbawienia wolności w Kodeksie karnym z 1997 r.: idea i rzeczywistość*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007, nr 1.
- Wróbel W. (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Zielińska E., *Kara pozbawienia wolności i środki alternatywne*, „Studia Iuridica” 1979, nr VIII.
- Zielińska E., *Kary nie związane z pozbawieniem wolności w ustawodawstwie i praktyce sądowej państw socjalistycznych*, Warszawa 1976.

Zoll A., *Założenia politycznokryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, „PiP” 1998, nr 9–10.

Zoll A., *Założenia polityki karnej w projekcie kodeksu karnego*, „PiP” 1994, nr 5.

RENEANS KRÓTKOTERMINOWEJ KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI

Streszczenie

Artykuł podejmuje problematykę powrotu we współczesnym prawie karnym i w praktyce wymiaru sprawiedliwości krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, która w szerokim zakresie była stosowana w okresie międzywojennym. Autorka rozpoczyna rozważania od przedstawienia szerokiej krytyki kar krótkich w doktrynie okresu międzywojennego. Jednocześnie odnotowuje akceptację kar krótkich przez twórców k.k. z 1932 r. Oraz szeroki zakres orzekania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności. Analizując stan prawny i praktykę okresu Polski Ludowej, przedstawia stanowisko doktryny w przedmiocie krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, która zakwestionowała rolę tego rodzaju kary jako odpowiedniego środka walki z przestępczością. W artykule wskazano również na pojawiające się głosy przedstawicieli nauki na temat dodatnich cech krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i funkcji zapobiegawczej takiej kary. W szczególności zwrócono uwagę na postrzeganie kary krótkiej jako alternatywy kary dłużej trwającej, a nie alternatywy kar wolnościowych. Wskazano na krytykę krótkoterminowej kary pozbawienia wolności na forum międzynarodowym. Dalsze uwagi charakteryzują ideę rozwarstwienia przestępczości i polaryzacji odpowiedzialności karnej, która została ugruntowana w nowych uregulowaniach k.k. z 1969 r., a który podwyższył dolną granicę kary krótkoterminowej z 1 tygodnia do 3 miesięcy. Ustalono, że w praktyce idea ograniczenia stosowania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności została zrealizowana już w latach sześćdziesiątych, a po wejściu w życie k.k. z 1969 r. była pogłębiana. Analizując lata siedemdziesiąte XX w., wskazano na krytykę kary pozbawienia wolności w światowej nauce prawa karnego i załamanie resocjalizacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności. Zwrócono uwagę na zmianę stanowiska nauki w kwestii krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i uznanie, że takie kary są mniej szkodliwe niż kary dłuższe i mogą być przydatne dla celów tzw. terapii szokowej. Przedmiotem dalszych rozważań uczyniono prezentację stanowiska ustawodawcy i rozwiązań prawnych w świetle k.k. z 1997 r., wyznaczenie dolnej granicy kary pozbawienia wolności na okres 1 miesiąca i przyjęcie uregulowań promujących w szerokim zakresie kary i środki wolnościowe. Równocześnie przedstawiono stanowisko współczesnej doktryny prawa karnego, która akceptując obniżenie dolnej granicy kary pozbawienia wolności, widzi niekiedy potrzebę powrotu do dolnej granicy kary pozbawienia wolności w wymiarze 1 tygodnia, jak stanowił k.k. z 1932 r. Analizie poddano także praktykę stosowania krótkoterminowych kar pozbawienia wolności w okresie obowiązywania nowego kodeksu karnego, która pozwoliła stwierdzić, że nastąpił powrót do krótkoterminowej kary pozbawienia wolności przy istotnym zmniejszeniu zwłaszcza kar w wymiarze 1 roku do 2 lat. Zwrócono też uwagę, że odnotowany renesans krótkoterminowej kary pozbawienia wolności i odrzucenie poglądu o całkowitej bezużyteczności takich kar uwidocznił się także w nowej instytucji w postaci tzw. kary mieszanej, która łączy w sobie krótkoterminową karę pozbawienia wolności oraz karę ograniczenia wolności, i stanowi formę reakcji karnej głównie

na tzw. średnią pod względem ciężaru gatunkowego przestępczość, umożliwiając ograniczenie zakresu stosowania kar pozbawienia wolności w wymiarze dłuższym. W artykule oceniono pozytywnie renesans krótkoterminowej kary pozbawienia wolności w ustawodawstwie i w praktyce wymiaru sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: krótkoterminowa kara pozbawienia wolności, kara pozbawienia wolności, kary wolnościowe, kara mieszana, dolna granica wymiaru kary

REVIVAL OF THE PENALTY OF SHORT-TERM DEPRIVATION OF LIBERTY

Summary

The article discusses the issue of the revival of short-term deprivation of liberty in the Polish criminal law and justice system practice, the penalty, which was extensively applied in the interwar period. At the beginning of the paper the author presents widespread criticism of short-term penalties in the doctrine of the interwar period. At the same time she notices the approval of short-term penalties by the authors of the 1932 Criminal Code and an extensive scope of the imposition of the penalty of short-term deprivation of liberty. Analysing the legal state and practice in the People's Republic of Poland, she presents the standpoint of the jurisprudence on the issue of short-term imprisonment, which challenged the role of this penalty as an adequate means of combating crime. The article also indicates scientists' positive opinions about advantageous features of the penalty of short-term deprivation of liberty and its preventive function. Particular attention is drawn to the perception of a short-term penalty as an alternative to a long-term one and not an alternative to non-custodial penalties. The article also indicates the criticism of short-term imprisonment worldwide. Further comments characterise the idea of crime stratification and criminal liability polarisation that was laid down in the regulations of the 1969 Criminal Code, which raised the minimum length of a short-term penalty from one week to three months. It is established that in practice the idea of applying the penalty of short-term deprivation of liberty was implemented in the 1960s and after the introduction of the 1969 Criminal Code it was only strengthened. The analysis of the 1970s highlights the criticism of the penalty of deprivation of liberty in world jurisprudence and the collapse of the social rehabilitation model of that penalty execution. Attention is drawn to the change in the standpoint of the doctrine on the issue of short-term imprisonment and acknowledgement that such penalties are less harmful than long-term penalties and may be useful for the purpose of the so-called shock therapy. Further deliberations focus on the presentation of the lawmaker's stand and legal solutions of the 1997 Criminal Code, the establishment of the one-month minimum length of imprisonment and the adoption of regulations extensively promoting non-custodial penalties and measures. At the same time, the author presents the standpoint of the contemporary jurisprudence, which approves of the decrease in the minimum length of the penalty of deprivation of liberty and sees the need to return to the one-week imprisonment penalty as laid down in the 1932 Criminal Code. There is also an analysis of the practice of applying short-term imprisonment penalties in the period when the new Criminal Code came into force, which made it possible to establish that the actual return to short-term imprisonment penalties was accompanied by considerable decrease

in one-year or two-year penalties in particular. It is also highlighted that the observed revival of the penalty of short-term deprivation of liberty and the abandonment of the opinion that such penalties are completely useless have demonstrated themselves in a new institution in the form of a mixed penalty combining the penalty of short-term deprivation of liberty and the penalty of limitation of liberty, which constitutes a form of legal response mainly to the so-called medium-weight crime and makes it possible to limit the scope of application of long-term imprisonment penalties. The article presents positive assessment of the revival of the penalty of short-term deprivation of liberty in the legislation and justice system practice.

Key words: penalty of short-term deprivation of liberty, penalty of deprivation of liberty, non-custodial penalties, mixed penalty, minimum length of penalty

Cytuj jako: Melezini M., *Renans krótkoterminowej kary pozbawienia wolności*, „Ius Novum” 2021(15) nr 1, s. 5–27. DOI:10.26399/iusnovum.v15.1.2021.01/m.melezini

Cite as: Melezini, M. (2021) 'Revival of the penalty of short-term deprivation of liberty'. *Ius Novum* (Vol. 15) 1, 5–27 . DOI:10.26399/iusnovum.v15.1.2021.01/m.melezini

